

ИДЕОЛОГИЯ И ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЙ ПРОЦЕСС

С.У. КУХТА

ЗНАЧНАСЦЬ РОДНОЙ МОВЫ Ў ПАТРЫЯТЫЧНЫМ ВЫХАВАННІ МОЛАДЗІ

Любоў да Бацькаўшчыны, патрыятызм — гэта не толькі важнейшая ўмова існавання народаў, рашаючы маральны фактар паспяховага пераадолення цяжкасцей, але і магутны духоўны сродак, здольны забяспечыць паступальнае сацыяльна-эканамічнае развіццё краіны сёння, дапамагчы захаваць і павялічыць духоўныя каштоўнасці народа. У пасланні Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь А.Г. Лукашэнкі Нацыянальнаму сходу і беларускаму народу 14 красавіка 2004 г. падкрэслена, што “важнейшы пастулат ідэалогіі беларускай дзяржавы — патрыятызм”.

Сутнасць патрыятызму па-рознаму трактавалася мысліцелямі. Сучасны слоўнік дае такое тлумачэнне: “Патрыятызм — адданасць і любоў да сваёй Айчыны, да свайго народа”.

Сведчаннем патрыятызму беларусаў да нядаўняга мінулага было імкненне да развіцця айчынай эканомікі, транспартных камунікацый, захаванне нацыянальнай культурнай спадчыны, клопат пра ўдзельнікаў Вялікай Айчынай вайны, навядзенне чысціні і парадку ў гарадах, гасціннасць і талерантнасць, спартыўныя дасягненні. Але зараз у незалежнай Беларусі адбываецца пэўнае зрушэнне акцэнтаў, пераацэнка некаторых духоўных каштоўнасцей. Таму адной з самых важных задач у ідэалагічнай сферы з’яўляецца паглыбленая працоўка крыніц патрыятызму, дабыча дзяменту духоўнага багацця беларусаў і стварэнне міжнароднага іміджа Беларусі.

Як вядома, тры фундаментальныя гістарычна-аб’ектыўныя фактары — родная мова, нацыя, дзяржава — складаюць базавую аснову развіцця любога народа ў рэчышчы цывілізацыі і даюць магчымасць вызначыць і нашу нацыянальную ідэю.

Духоўная самабытнасць кожнага народа найлепш выяўляецца ў родным слове. Беларуская мова — адметная форма нашай культуры, якую народ абавязаны шанаваць і аберагаць, каб не адысці у нябыт.

Выхаванне патрыятызму праз роднае слова ў Беларусі яшчэ толькі пачынаецца. Адраджэнне беларускай культуры — складаны і шматгранны працэс, у аснове якога ляжыць пашана да роднай мовы як галоўнага духоўнага здабытку з усімі яго, на першы погляд, нават нязначнымі нацыянальнымі асаблівасцямі.

Таму вялікі ўрон афіцыйнай ідэалогіі і нацыянальнаму патрыятызму наносыць непаважлівыя адносіны да беларускай мовы, бо менавіта яна павінна стаць прадметам усеагульнага клопату і пакланення.

Святлана Уладзіміраўна КУХТА, выкладчык кафедры беларускай і рускай моў Беларускага дзяржаўнага эканамічнага ўніверсітэта.

Развіццё беларускай мовы стала фундаментальнай асновай для ўзнікнення і станаўлення беларускай нацыі. Некаторыя даследчыкі памылкова адмаўляюць такую гістарычную заканамернасць, але думаецца, што гэта проста нежаданне глыбока пранікаць у складаную праблему: беларуская мова стала энергетычным рухавіком узнікнення беларускага народа.

Адносіны да духоўнай спадчыны свайго народа, да мовы продкаў выяўляюць агульную культуру і грамадскую годнасць чалавека. І хоць сталася так, што сёння беларуская мова нячаста гучыць на гарадскіх і нават вясковых вуліцах, на працоўных сходах і афіцыйных нарадах, у навуковых і навучальных установах, нават школах, большасць насельніцтва Рэспублікі Беларусь лічыць яе роднай.

Адным з асноўных напрамкаў рэформы вышэйшай школы з'яўляецца ўзмацненне выхавання ў духу патрыятызму. На педагога ўскладваецца вялікая адказнасць за фарміраванне высокамаральнай творчай асобы з высокім узроўнем культуры і нацыянальнай самасвядомасці, здольнай дзейнічаць у інтарэсах дзяржавы і свайго народа. Патрыятычны элемент у першую чаргу павінен уключацца ў навучальныя заняткі, што патрабуе правільнага вызначэння выхаваўчай задачы кожнай тэмы заняткаў і спосабу яе вырашэння. Гэта павінны быць і тэматычныя гутаркі (“Мова як адзін з важнейшых паказчыкаў маральнай сталасці моладзі”), і дыспуты (“Праблемы фарміравання нацыянальнай свядомасці беларусаў і шляхі іх вырашэння ў сучасных умовах”), і круглыя сталы (“Ці можна выхаваць патрыятызм праз роднае слова”), і відэагадзіны (“Слаўтыя імёны Бацькаўшчыны”), і г.д. Не апошнюю ролю ў гэтым адыгрывае правільны і старанны падбор навучальнага матэрыялу, патрыятычнага па змесце (тэматычна звязаныя тэксты, практыкаванні і інш.). Такія ж падыходы выкарыстоўваюцца і пры напісанні вучэбных і вучэбна-метадычных дапаможнікаў, таму сёння яны рыхтуюцца з улікам новых патрабаванняў (выхоўваючы, навучаем). Належнае месца займае такі від самастойнай працы студэнтаў, як падрыхтоўка рэфератаў культуралагічнага характару, якія ўключаюць шырокі тэматычны спектр патрыятычнай накіраванасці. Гэта, напрыклад, “Фантастычная Беларусь” (паданні, казкі, легенды), “Ці ведаю радавод свой”, “Што ведаю пра беларускія народныя абрады” і інш. Абарона рэферата можа суправаджацца дыскусіяй, бо кожны студэнт мае што сказаць пра свой край, яго гераічнае мінулае і стваральнае сёння.

Для сучаснага развіцця грамадства характэрным з'яўляецца рост інфармацыі ва ўсіх відах чалавечай дзейнасці. Але незалежна ад таго, як яна распаўсюджваецца, усё роўна асновай існавання была і застаецца мова. Пры гэтым істотна ўзмацняецца яе камунікатыўная функцыя не толькі ў традыцыйным сэнсе як спосаб ажыццяўлення суразмоўніцтва, абмен вуснай і пісьмовай інфармацыяй паміж камунікантамі, але і ў выглядзе назапашвання і захавання інфармацыі, наладжвання кантактаў і рэгулявання ўзаемаадносін паміж людзьмі. Важнае значэнне ў сучасных умовах, калі ў камп'ютэрных сістэмах ёсць спецыяльна распрацаваныя праграмы кантролю памылак, набывае не столькі пісьменнасць як самадастатковая каштоўнасць, колькі працэс стварэння і асэнсавання інфармацыі, якая поўнасьцю залежыць ад маўленча-камунікатыўных здольнасцей чалавека. Розніца ва ўсведамленні функцыі мовы паміж нядаўнім мінулым і сучаснасцю даволі відавочная: трэба не толькі ўмець чытаць і пісаць, але і успрымаць, перапрацоўваць, ствараць і перадаваць інфармацыю.

Мова суправаджае свядомую дзейнасць чалавека на працягу ўсяго жыцця, вось чаму мове вучаць ад нараджэння. Яна выступае як сродак навучання, развіцця і патрыятычнага выхавання асобы. Іншага раўназначнага з мовай па сваіх магчымасцях дыдактычнага сродку педагогіка не мае, паколькі па значэнні яна звязана з чалавекам — носьбітам свядомасці, а свядомасць знаходзіцца ў адзінстве з мовай і маўленнем.

Каб паспяхова арганізаваць сістэму патрыятычнага выхавання, неабходна не толькі дэклараваць прынцыпы патрыятызму, але і прыкладваць максімум намаганняў на ўсіх узроўнях навучальнага і выхаваўчага працэсу. Прычым, нам, выкладчыкам, трэба пачынаць патрыятычнае выхаванне з сябе, са свайго ўласнага патрыятызму, бо ніякія інавацыі і сучасныя метадыкі не здольныя замяніць асабістага прыкладу выкладчыка-патрыёта і грамадзяніна.

Стан беларускай мовы ў сучасным грамадстве — наш боль і наш агульны клопат. Таму праца выкладчыка беларускай мовы накіравана перш за ўсё на тое, каб навучэнцы ў належнай ступені асэнсавалі той факт, што мова не проста этнічная прымета, а асноўны элемент духоўнай культуры, фальклору, літаратуры, рэлігіі, філасофіі, мастацтва і г. д., што гэта не абстрактная навука або дысцыпліна, якую неабходна здаць як абавязковы мінімум. Варта адзначыць, што намаганні выкладчыка беларускай мовы цалкам звязаны з ідэалагічнай палітыкай Рэспублікі Беларусь. Яна засведчана ў шматлікіх дакументах агульнадзяржаўнага і міждзяржаўнага ўзроўню, якія падпісаны Прэзідэнтам Рэспублікі Беларусь: “Аб некаторых мерах па патрыятычнаму выхаванню моладзі”, “Аб дапрызыўнай падрыхтоўцы навучэнскай моладзі ў дзяржаўных агульнаадукацыйных, прафесійна-тэхнічных і сярэдніх спецыяльных вучэбных установах” і інш. Дзейнічае Рэспубліканская праграма “Моладзь Беларусі”, прынятая Саветам Міністраў Рэспублікі Беларусь. Як аксіёма ўсведамляецца той факт, што разнастайнасць духоўнага жыцця нацый і народнасцей павінна грунтавацца на сапраўдным росквіце нацыянальных моў. Вось найважнейшая ўмова, якая дапаможа нам пазбегнуць эстэтычнай шэрасці і бязроднага касмапалітызму. Відавочным застаецца і тое, што ў свеце няма мацнейшай сілы ўздзеяння на чалавека, чым тая, якую нясуць мова і культура народа. Яны спрыяюць станаўленню інтэлектуальнага, нацыянальна-культурнага і патрыятычнага аблічча грамадзяніна сваёй краіны.

Дасягненні кожнага народа ў развіцці навукі і культуры магчымы толькі пры непасрэдным удзеле роднай мовы. Вядомая беларуская паэтэса Цётка ў артыкуле “Шануйце роднае слова” (1911) пісала, што бедны той, хто не мае скарбаў вечных — скарбаў душы. Такі скарб, каторы ніхто і ніколі адабраць ад нас не здолее, — гэта любоў да Бацькаўшчыны, да свайго народа, да роднай мовы.

Мова з’яўляецца сховішчам культуры, крыніцай пазнання, узбагачэння і развіцця. Змест і межы гэтага пазнання ўвесь час мяняюцца ў залежнасці ад дасягненняў цывілізацыі, патрэб грамадства. Менавіта гэтым тлумачацца змены ў змесце моўнай адукацыі і ў навучальных планах.

Асноўнай задачай адукацыі павінна стаць імкненне кожнага выкладчыка зрабіць родную мову аб’ектам сваёй асаблівай увагі і клопату ў накірунку развіцця маўленча-камунікацыйных здольнасцей чалавека, бо без іх немагчыма паспяхова адукацыя і выхаванне патрыятызму, г. зн. фарміраванне і ўзмацненне пачуццёвых адносін да Айчыны.

Аб выхаваўчых магчымасцях роднай мовы гаварыў і Якуб Колас. Ён лічыў яе той крыніцай, з якой пазнаецца жыццё, навакольны свет, бо гэта крыніца адукацыі чалавечага розуму і пачуццяў. Вуснамі аднаго са сваіх герояў у рамане “На ростанях” пісьменнік сцвярджае галоўную мэту навучання — выхаванне сапраўднага грамадзяніна. Ён напісаў, што чалавек жыве дзеля таго, каб рабіць добра, каб служыць праўдзе, каб стварыць матэрыяльныя каштоўнасці і быць карысным для грамадства.

Родная мова — гэта не толькі сродак чалавечых зносін, гэта яшчэ і ўвасабленне нацыянальнай культуры. Без мовы няма і не можа быць нацыянальнай культуры, а без культуры — нацыі. Хочацца нагадаць вядомы афарызм Францішка Багушэвіча з прадмовы “Дудка беларуская”: “Шмат было народаў на зямлі, якія страцілі мову сваю, як той чалавек перад скананнем, катораму мову зойме, а потым і зусім змёрлі. Не пакідайце ж мовы нашай беларускай, каб не ўмёрлі”. Гэта было сказана больш за 100 год таму, але выказванне Багушэвіча не страціла сваёй актуальнасці.

Бясспрэчна адно: чалавек, адзелены ад роднай мовы, бяднее духоўна, шмат страчвае з лепшых чалавечых якасцей.

Сучаснае выхаванне, у аснове якога закладзены патрыятызм, заўсёды будзе запатрабавана грамадзянамі.

Беларусь і беларусы могуць і павінны ў гістарычна кароткі тэрмін адаптавацца да еўрапейскіх стандартаў жыцця, заняць сваё месца ў еўрапейскім супольніцтве краін і народаў. І хочацца верыць, што не апошнюю ролю ў гэтым адыграе выхаванне патрыятызму праз роднае слова.